

Vergi Bilincini Şekillendiren En Etkili İç ve Dış Faktörler

Nursena ÖZTÜRK¹

Özet

Vergi, devletin kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla vatandaşlarından aldığı ekonomik bir değerdir. Vatandaşların bu değere karşı oluşmuş bilinçlerine ise vergi bilinci denilmektedir. Her ülkede vergi bilinci kişilerin vergiyi algılama düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık vergi bilincinin birçok sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler tarafından etkilenmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma, en etkili faktörlerin tespiti yapıldıktan sonra bu faktörlerin kişilerin vergi bilinçlerini şekillendirme noktasındaki önemini gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Vergi bilincini etkileyen faktörlerin en etkilileri teorik çalışma yöntemi ile tespit edilmiştir. Bu faktörler daha kolay incelenebilmesi açısından iç ve dış faktörler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çalışmada iç faktörlerden devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler, siyasi iktidarın kabul düzeyi konuları incelenmiştir. Dış faktörlerden ise vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı başlıklı konular incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda çalışmada adı geçen faktörlerin kişilerin vergi bilinçlerinin oluşması noktasında büyük önem taşıdıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Bilinci, Vergi Uyumu, Vergiden Kaçınma, Vergi Kaçırma

The Most Effective Internal and External Factors Shaping Tax Awareness

Abstract

Tax is an economic value that the state receives from its citizens to provide public services. Citizens' awareness of this value is called tax awareness. In each country, tax awareness varies according to the level of tax perception of individuals. This difference arises from the fact that tax awareness is affected by many social, economic and cultural factors.

This study aims to reveal the importance of these factors in shaping tax awareness of individuals after determining the most effective factors. The most influential factors affecting tax awareness were determined by theoretical study method. These factors are divided into two as internal and external factors for easier examination. In this study, the internal factors such as loyalty to the state and citizenship awareness, tax morality, education and income level, religious beliefs and traditions, and acceptance level of political power were examined. Among the external factors tax amnesties, tax justice, political and economic conditions, the informal economy, the complexity of the tax laws and technical topic was examined. As a result of the researches, it has been determined that the mentioned factors are of great importance for the formation of tax awareness of the people.

Key Words: Tax, Tax Awareness, Tax Compliance, Tax Avoidance, Tax Evasion

¹ Yüksek lisans öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, nursenaozturk@gmail.com

Giriş

İnsanların ihtiyaç duydukları ve tek başlarına üretemedikleri mal ve hizmetler vardır. Bu mal ve hizmetler toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak için üretilir. Toplumda adaleti sağlamak, kişilerin can ve mal güvenliğini korumak, baraj, liman, köprü yapmak gibi hizmetler bunlardan bazılarıdır. Devlet, toplumun bu türden ortak ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışır. Bu amaçla yerine getirmesi gereken hizmetlere ise kamu hizmeti adı verilir. Devletin kamu hizmetlerini karşılamak için egemenlik gücüne dayanarak kişilerden ve kurumlardan finansman sağlamasına da vergi denilmektedir (Orhaner 2003: 3). Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. (T.C Anayasası m. 73). Vergileme yetkisi yalnızca devlete aittir. Para şeklinde bir iktisadi değer olan vergi alınırken kişilerin ödeme güçleri muhakkak dikkate alınmalıdır.

Mükelleflerin vergi karşısındaki davranış biçimleri ve buna karşı hassasiyetleri vergi bilinci olarak adlandırılır. Miriam Dornstein vergi bilincini, bireyin kendi üzerinde yükümlü olduğunu hissettiği bir farkındalık olarak ifade eder (Dornstein 1987: 59). Bireylerin çeşitli kamu hizmetleri konusunda bilinçli olmaları ve sorumluluk hissetmeleri bir takım iç ve dış faktörler sonucu oluşmaktadır. Makalenin birinci bölümünde iç faktörlerden devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler, siyasi iktidarın kabul düzeyi başlıklı konular incelenmiştir. İkinci bölümde ise dış faktörlerden vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı incelenerek bu faktörlerin vergi bilinci ile ilişkileri ortaya konulmuştur.

1. Vergi Bilincini Etkileyen İç Faktörler

Vergi mükelleflerinin bir araya gelerek oluşturdukları toplumun kendisinden kaynaklanan faktörler iç faktörler olarak adlandırılabilir. Devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler ve siyasi iktidarın kabul düzeyi bu faktörlerin en önemlilerinden bazılarıdır.

1.1. Devlete Bağlılık ve Vatandaşlık Bilinci

Devlet ve vergi mükellefleri arasında psikolojik bir sözleşme vardır. Her iki tarafta sözleşmenin devamlılığının sağlanabilmesi için üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmelidir (Feld 2007'den akt. Gencel vd. 2012: 34). Vergileme devlet ve vatandaş arasındaki ekonomik ilişkiyi temel aldığı için, vergilerin düzenli ödenmesi de büyük ölçüde; vatandaşın devlete bağlılığına ve ona duyduğu güvene ve nihayetinde vatandaşlık bilincine bağlı olarak değişmektedir. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyum davranışları, devlete gönülden bağlılıkları ile hiç şüphesiz doğrudan ilintilidir (Tosuner 2009: 2).

Mükellefler devlete yükledikleri görev ve yaratmış oldukları devlet imajı beklentisi sonucunda, devletin giriştiği faaliyetleri değerlendirerek, vergi vermenin gerekli veya gereksiz olduğu inancına kapılabilirler. Eğer mükellefler nezdinde devletin kötü yönetildiği, alınan vergilerin israf

edildiği, verimli olarak değerlendirilip harcanmadığı şeklinde bir kanaat oluşursa vergi vermekten kaçınacaklardır. Bu durumu kabul etmeyen mükelleflerin devletin koyacağı bir vergiyi isteyerek tam gönüllü bir şekilde ödemesi veya tam ödemesi beklenemez (Şenyüz 1995: 27-28). Ancak devlete ve devletin kurumlarına duyulan güven ve bağlılık düzeyindeki artışın vergi bilincini olumlu yönde etkilediği ve bu etkinin mükelleflerin vergi ödeme isteğini arttırdığı yapılan çalışmalarda açıkça görülmektedir (Torgler 2003: 27).

Vatandaşların devletin hukuk sistemi ve adaletine olan güvenleri, vergi ödemelerindeki içsel motivasyonu artıracaktır (Torgler 2004: 8). Aksi durumda kamu gelirlerinde azalmalar meydana geleceği için ülke mali konuda zayıflama yaşayabilir.

1.2. Vergi Ahlakı

Vergi ahlakı, mükelleflerin vergi yasalarından doğan yükümlülüklerini, gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirme konusundaki davranışlarının düzeyine denilmektedir (Akdoğan 2011: 190). Bu konu ile ilgili ilk önemli çalışmalar 1960'lı yıllarda Günter Schmolders önderliğindeki Alman bilim adamları tarafından kurulan Köln Vergi Psikolojisi Okulu'nda (Colonge School of Tax Psychology) başlatılmıştır (Torgler 2003: 6). Vergi ahlakında asıl önemli nokta mükelleflerin vergi ile ilgili yasal ödevlerini yerine getirme konusundaki tutumlarının derecesinin ne olduğudur. Tutum ölçen vergi ahlakı, kayıt dışı ekonomi ya da kaçakçılık gibi bir sonuç değişken değildir. Bu yüzden kişinin bulunduğu topluma vergilerini düzenli ödeyerek katkıda bulunma ihtiyacı olarak ifade edilmektedir (Torgler 2004: 239).

Literatürde vergi ahlakı, eğer kişiyi ahlaki bir yükümlülük ile vergilerini düzenli ödemeye iten içsel bir etkense tutumsal model olarak adlandırılır. Tutumsal model ya da diğer adıyla ahlaki duygular teorisi, kişinin çıkarlarından ziyade vergiyi ödeme konusunda etik değerlere bağlılıkla oluşan psikolojik algılama düzeyine denmektedir. Ancak kişi vergilerini, belirsizliklerden kaçınma ve daha büyük cezalardan korunma amacıyla ödüyorsa bu rasyonel bir karar olur. Bu durum ise rasyonel tercih teorisi olarak ifade edilir. İnsan doğası gereği faydasını önceler. Yakalanma korkusu kişiyi vergiye uyumlu hale getirir (Aktan 2012: 3). Her iki teoride vergi ahlakını tartışırken kişinin içinden çıkıp büyüdüğü toplumun sosyo-ekonomik yapısını ve vergiye olan bakış açısını göz ardı edemeyeceğimizi göstermektedir.

1.3. Kişinin Eğitim ve Gelir Düzeyi

Eğitim, bir toplum içerisinde örf, adet, gelenek ve görenek gibi kültürel bir takım temel değerlerin oluşması açısından oldukça önemli bir olgudur. Toplum içerisindeki eğitilmiş bireyler, vergi ile ilgili alınan kararlara, vergi kanunlarında meydana gelen değişimlere ve vergi mevzuatı düzenlemelerine, eğitimsiz bireylere nazaran daha kolay adapte olmaktadır. Vergilerin alınma sebeplerine gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan daha fazla hakim olan eğitilmiş bireylerin vergi kaçırma eğilimleri oldukça düşüktür. Ancak eğitilmiş bireyler kanun ve mevzuattaki açıkları, eğitimsiz

bireylere nazaran daha iyi bildikleri için vergiden kaçınma ve vergi kaçırma yöntemlerine kolaylıkla ulaşabilirler (Aktan vd. 2006: 147).

Özetle, eğitilmiş bireylerin eğitimsiz bireylere oranla vergiye daha fazla uyum gösterdiklerini ve vergi uyumu ile eğitim arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu söyleyebiliriz. Bu sebeple küçük yaşlarda okullarda verilen bilgiler, vergi ödemeye yönelik tutum ve davranışların olumlu oranda artmasında temel belirleyicilerinden biri olacaktır.

Gelir düzeyi ile vergi bilinci arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Bayraklı, Saruç ve Sağbaş'ın yaptıkları bilimsel anket çalışması ise mükelleflerin gelirlerinde meydana gelen artışla vergi uyumu arasında negatif korelasyon olduğunu göstermiştir. Buna göre mükellefin gelirinde meydana gelen bir artış, aynı mükellefin vergiye gönüllü uyumunu azaltmaktadır. Gelir arttığı zaman mükellefin ödeyeceği vergide de bir artış meydana gelmektedir. Bu bakımdan mükellef, vergiden kaçınma veya vergi kaçırma girişiminde bulunur. Buna sebep olarak, mükellef açısından vergiden kaçınma veya vergi kaçırma riskinin faydasının, ödeyeceği vergiden daha yüksek olması gösterilebilir (Kumluca 2003: 93).

1.4. Dini İnanış ve Gelenekler

Ahlaki faktör olarak nitelendirilen toplumun din, inanç, gelenek ve görenekleri, mükellefin vergi bilincini oluşturan en önemli faktörlerden biridir. Vergiden kaçınma ve vergi kaçırma gibi vergi kayıplarını önlemek için alınan hukuki ve idari önlemler her zaman için yeterli olmayabilir. İşte böyle durumlarda, toplumun bizatihi içinden çıkan din, inanç, gelenek ve görenek kavramları ortaya çıkmaktadır.

Dindarlık sağduyuyla ilgili inancı içerir ve yasadışı davranışı engelleyebilir. Çünkü din sosyal değerleri güçlendiren bir sistemdir (Gökbunar vd. 2007: 80). Dini inançları kuvvetli olan bireylerin, dini referanslara dayandırılan vergiler konusunda daha hassas oldukları söylenmektedir (Aktan vd. 2006: 150-151). İçeriğinde din faktörü ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiye de yer veren bilimsel ampirik çalışmalardan biri olan Cemil'in (2008: 162-164) çalışması, dini bağlılıkları yüksek olan kişilerin aynı oranda vergi bilinçlerinin de yüksek olduğunu kanıtlamıştır. Örneğin İslam dininde zekat, her Müslümanın ödemesi gereken bir vergi olduğundan bu dine inanan kişi yalnızca kendi çıkarlarını düşünen bir "homo economicus" değildir. Yardımsever ve kutsal kitabının emirlerini yerine getirmeyi görev bilen birer "homo religious" dur (Aktan 2012: 7). Haliyle dinine olan bağlılığı onu vergilerini düzenli ödemeye sevk etmektedir.

1.5. Siyasi İktidarın Kabul Düzeyi

Vergi mükellefleri, buldukları toplumun doğal olarak seçmeni niteliğindedirler. Mükellefler seçmen olarak, kendilerine en yakın buldukları siyasi oluşuma destek vermek suretiyle bu siyasi oluşuma iktidar olma hakkı kazandırmaktadır. Seçmen olan mükellefler, iktidara talip olan siyasi oluşumlar arasından kendi fikir ve görüşlerine uygun, parti programları hazır, en az vergiyle en çok hizmete talip olduklarını düşündükleri oluşuma destek verirler (Çoban 2004: 55). Halktan keyfi olarak alınan yüksek dereceli vergiler, halkın vergiden kaçınma ve kaçırma yolları aramasına fırsat vermekte ve bu şekilde vergilemeden istenilen verim sağlanamamaktadır (Demir 2009: 1-10). Örneğin mutlak monarşi ya da despotik rejimlerde alınan vergilere halk tarafından gösterilen tepkiler, demokratik rejimlerde temsilcilerini halkın seçtiği kişilerce konulan vergilere sağlanan gönüllü uyum bunun birer göstergesidir (Aktan 2012: 8).

Siyasi iktidarın izlemiş olduğu vergi politikaları, mükelleflerin olumlu veya olumsuz davranışlara yönelmesine sebep olabilir. Alternatifler arasından kendine en uygun olduğunu düşündüğü siyasi oluşuma destek olup, bu siyasi oluşumun siyasi iktidar olmasına vesile olan mükellefler, iktidarın uygulamış olduğu vergi politikalarına daha ılımlı ve uyumlu olurken; muhalif mükelleflerin, uygulanan vergi politikalarına bakış açısı ve uyumu olumsuz olmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001).

Sonuç olarak siyasi iktidar, vergi politikaları geliştirirken kendi siyasi ideolojisine yakın olan mükelleflere ayrı, görüşlerine katılmayan ve muhalif olan mükelleflere ayrı politika izlememeli, toplumun tamamına hitap ederek uygulamış olduğu vergi politikasının, adaletli, güvenli ve şeffaf olmasına özen göstermelidir. Bununla birlikte, mükellef vergiden kaçınma ve vergi kaçırma yollarına girmemeli, siyasi iktidardan verginin nereye harcandığına dair bilgileri talep etme yolları oluşturmalıdır.

2. Vergi Bilincini Etkileyen Dış Faktörler

Vergi mükelleflerini vergi bilincini oluşturan iç faktörlerin yanı sıra kendi iradeleri dışında gerçekleşen dış faktörlerde büyük ölçüde etkilemektedir. Vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı mükelleflerin vergi bilinçlerini etkileyen ve vergiye gönüllü uyumu azaltan faktörlerden bazılarıdır.

2.1. Vergi Afları

Vergi afları en net şekliyle devletin, egemenlik haklarına dayanarak işlerlik kazandırdığı vergi kanunlarına aykırı şekilde hareket eden mükellef üzerine uygulamış olduğu her türlü idari ve hukuki yaptırımların kaldırılması olarak ifade edilebilir (Şenyüz 1995: 71). Diğer bir ifadeyle devletin, tahsil edemediği veya eksik tahsil ettiği vergiler sonucu uygulamaya koyduğu yaptırımlardan tek taraflı iradesiyle vazgeçmesidir. Hükümetler ekonomik, mali, siyasi, idari ve teknik birçok sebeple vergi

aflarına başvurumaktadırlar. Vergi affı ülkemizde de olağanüstü durumlar dışında oldukça sıkça başvuru olan bir yöntemdir.

Vergi aflarına siyasi rejim değişiklikleri ve iç karışıklıklarda bunalımların atlatılması, ekonomide kısa vadede bir iyileştirme ve devlete gelir sağlanması, vergi idaresinin ve yargının iş yükünün hafifletilmesi gibi düşüncelerle başvurulmaktadır. Ancak vergi aflarının, mükelleflerin vergiye olan uyumunu ve bilincini azaltarak, kişilerin tekrar af çıkması beklentisiyle hareket ederek vergilerini zamanında ödememeleri ve böylece de dürüst mükelleflerin devlete karşı güvenlerinin sarsılması gibi olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Ayrıca sıkça başvuru olan vergi afları, toplum nezdinde vergi suçlarının önemli bir suç olarak algılanmamasına sebep olurken, toplumun vergi bilincine de çok ciddi zararlar vermektedir (Güner 2008: 36).

2.2. Vergi Adaleti

Vergi bilincinin oluşmasındaki en temel adımlardan biri kişilerin vergi yükünün dağılımını adaletli algılayıp algılamadıklarıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar vergi bilincinin oluşması ile vergi yükünün algılanması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tınar 1996: 96).

Adam Smith'e göre vergilemenin, iyi ve adil bir vergileme olarak ifade edilebilmesi için, verginin, mükellefin ekonomik durumuna göre alınması ve mükellefi zorlayıcı mali yaptırımlardan kaçınarak toplanması gerekmektedir (Nadaroğlu 1997: 297). Gelir dağılımında adaletin sağlanamadığı durumlarda, vergide de adalet sağlanamamaktadır. Vergilemede adaletin sağlanamadığı durumlarda da mükellefler nezdinde vergi ödemekten kaçınma ve vergiye kaçırma durumları gözlemlenmektedir. Devletler, düzenli bir vergileme sistemi kurmak ve vergi bilinci oluşturmak istiyorlarsa, adil bir gelir dağılımı ve adil bir vergileme sistemi oluşturmak zorundadırlar.

Vergilemede adalet ilkesi, vergi yükünün dağıtımında eşitliği değil, ekonomik anlamda eşitliği ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında mükelleflerin, devletin yapmış olduğu kamu harcamalarına, menfaatleri ölçüsünde katılması gerekliliği, vergilemede adalet ilkesinin en açık ifadesini oluşturmaktadır.

2.3. Siyasi ve Ekonomik Koşullar

Vergi bilincini etkileyen bir başka faktör siyasal koşullardan kaynaklanmaktadır (Lampen 1999'dan akt. Çataloluk 2008: 226). Bir devlette yöneticiler vergilemede ne kadar etkili ise hiç kuşkusuz devletin yönetim şekli ve uygulanan politikalarda o derece etkili olacaktır.

Siyasi koşullar mükellefler açısından düşünüldüğü zaman, maddi olanaklardan ne ölçüde vazgeçilebileceğinin gösterildiği bir alandır (Çelebi 2006: 49). Bu yüzden vergilere karşı yapılan tepkilerin birçoğu siyasi kararları içermektedir. Fakat olağan durumlarda siyasi kararlardan dolayı yükselen vergilere karşı mükelleflerden gelen tepkiler, ülke için savaş ve afet gibi herhangi bir

olağanüstü durumun yaşandığı zamanlarda gelmemektedir. Kişiler bu dönemlerde artan vergi oranlarına karşı daha ılımlı yaklaşmaktadırlar (Çataloluk 2008: 226).

Vergi bilincini etkileyen faktörlerden diğeri ise ekonomik koşullarıdır. Ekonomik koşullardan dolayı vergi oranlarının yüksekliği vergi bilincini sarsan ve mükellefleri vergi yolundan uzaklaştıran ana etmendir. Ekonomide yüksek bir enflasyon çizgisi vergi kayıplarına sebep olabilmektedir. Vergi kayıplarını ciddi bir oranda arttıran durum ise enflasyon ortamında mükellefler nezdinde verginin gerçek değerinin düştüğünün gözlemlenmesi yani para aldanımına düştüklerini düşünmeleri sonucunda oluşmaktadır (Çataloluk 2008: 219). Para aldanımından dolayı da mükellefler vergilerini düzenli ödemeye isteksizleşeceklerdir.

2.4. Kayıt Dışı Ekonomi

Yasal rakamlara yansımadağı için geleneksel yöntemlerle ölçülemeyen ve belli bir fayda doğrultusunda mal ve hizmet sunan faaliyetlerin tamamına kayıt dışı ekonomi denir. Kayıt dışı ekonomi, katma değer üreten iktisadi faaliyetlerin kayıt dışında tutulması ve dolayısıyla hesaplarda gösterilmemesi durumudur. Düzenlemesini devlet yaptığı ve doğrudan ilişkili resmi ekonominin dışında kaldığı için kayıt dışı ekonomi vergilendirilemez (Özsoylu 1996: 111). Bu yüzden yapılan araştırmalarda kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü ile vergi bilinci arasında negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir (Torgler vd. 2009: 239-241).

Devlet, vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek, üzerine yükümlü olduğu vergiden daha az veya hiç vergi vermeyenleri saptamak amacıyla denetim işlevini yerine getirmektedir. Devletin denetimindeki amaç, vergi kaçakçılığının başlamadan önlenmesi yani caydırıcılık kavramının oluşturulmasıdır. Böylelikle mükelleflerin yasalara uygun bir şekilde vergisini vermesini sağlanabilecektir (Aktan vd. 2006: 146).

Vergi sistemi içerisinde kayıt dışı ekonominin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Vergi idaresinin zamanın şartlarına uyum sağlayamadığı, vergi mükelleflerinde ise vergi bilincinin gelişmediği toplumlarda, kayıt dışı ekonominin saha alanı geniştir. Kayıt dışılığın minimuma indirilmesi gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin öncelikli amaçları arasındadır. Bunun için birçok uygulama önerilse de kilit reform Gelir İdaresi ve Vergi Denetimi'nin etkinliğinin artırılmasıdır (Bağdınlı 2006: 27). Ancak bu şekilde uygulama alanlarında gelişme gösterilerek kayıt dışı ekonominin saha alanı daralacak ve toplum içerisinde vergi bilinci oluşabilecektir.

2.5. Vergi Yasalarının ve Tekniğinin Karmaşıklığı

Vergi yasaları, mükelleflerin ödeyecekleri ve idarenin toplayacağı vergilere ilişkin genel esasların olduğu yazılı metinlerdir (Şenyüz 1995: 62). Bir ülkede, vergi mevzuatının açık, net ve anlaşılır olması, o ülkenin vergi sisteminin sağlıklı işlediğinin bir göstergesidir.

Güncel gelişmeleri yakından takip eden bir vergi sistemi gerek içeriği gerekse yazı dili açısından, mükellefleri yormayan ve onların anlamasını kolaylaştıran bir yapı üzerine kurulmuştur. Mükellefler tarafından anlaşılması güç ve yazı dili açısından net olmayan bir vergi mevzuatının kullanılması, o ülkede vergi bilincinin oluşmasını güçleştirmekte ve aynı zamanda; vergiden kaçınma ve vergi kaçırma durumlarının oluşmasına sebebiyet vermektedir (Akdoğan 2011).

Vergi mevzuatının açık, net ve anlaşılır olmasının yanı sıra, süreklilik arz etmesi, mükellefler açısından vergi bilincinin oluşmasının önünü açacaktır. Vergi mevzuatı sürekli olarak mükelleflerin hakkını yok edecek şekilde bir değişim içindeyse, o ülkedeki vergi mükelleflerinin, vergiye uyum göstermesi güçleşecektir. Devlet vergileme sürecinde başarı sağlamak istiyorsa, vergi kanunlarında yapılan düzenlemeler kadar, mevcut kanunların işlerliğini kontrol etmeli ve kanunun uygulanış şeklinin gereği gibi olmasını sağlamalıdır.

Sonuç

Vergi bilincinin artırılması bütün devletlerin ortak hedeflerindedir. Ancak vergi ödeme konusunda içsel motivasyon olarak tanımlanan vergi bilincini, yalnızca ekonomik faktörlerle izah etmek başarı şansını oldukça azaltacaktır. Çünkü bilinç gibi bir konuyu sosyal ve kültürel faktörlerden bağımsız bir şekilde ele almak mümkün değildir. Bu sebeple çalışma boyunca konu birçok başlık altında incelenmiştir.

Mükellefler içinde yaşadıkları toplumun sosyal ve kültürel özelliklerinden büyük ölçüde etkilenirler. Bu özelliklerin başında, devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci, vergi ahlakı, kişinin eğitim ve gelir düzeyi, dini inanış ve gelenekler, siyasi iktidarın kabul düzeyi; vergi afları, vergi adaleti, siyasi ve ekonomik koşullar, kayıt dışı ekonomi, vergi yasalarının ve tekniğinin karmaşıklığı yer almaktadır. Çalışma esnasında yapılan araştırmalar sonucunda bu faktörlerin toplumun vergi bilincini büyük ölçüde etkileyen faktörler olduğu tespit edilmiştir.

Tespitler doğrultusunda devlete bağlılık ve vatandaşlık bilinci üst seviyede olan kişilerle, vergiyi ahlaki bir ödev olarak görenlerin vergilerini diğerlerine kıyasla daha düzenli ödedikleri görülmüştür. Kişilerin eğitim seviyelerinin yükselmesi ile vergi ödeme motivasyonları arasında pozitif bir ilişki varken tam aksine gelirlerinin artması vergi ödeme konusunda isteksizleşmelerine sebep olmaktadır. Verginin sosyal bir olgu olması dini inanç ve gelenekleri de çalışmaya değer kılmıştır. Araştırmalar, din ve geleneklerine bağlı mükelleflerin vergi bilinçlerinin yüksek olduğunu ve bu konuda hassas olduklarını göstermektedir. Ayrıca mükelleflerin siyasi iktidarı kabul düzeyleri ile vergi ödemeye bakış açıları arasında da olumlu bir ilişki vardır. Aksi durumda vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma gibi problemler baş göstermektedir. Bu gibi durumlara sebep olan konulardan bir diğeri ise sık aralıklarla çıkan vergi aflarıdır. Vergisini düzenli bir şekilde ödeyen mükellefler vergi affı sonrasında vergi ödeme motivasyonlarını kaybetmektedirler. Hali hazırda vergisini ödemeyenler ise nasılsa vergi affının çıkacağı düşüncesine kendisini inandırarak vergi ödemekten kaçınırlar.

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik koşullar vergi bilincini oluşturan temel noktalardır. Doğru bir şekilde uygulanan vergilendirmede adalet ilkesi mükelleflerin vergilerini ödemeye olan isteklerini arttırırken, kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu ve adaletsiz bir vergi politikasının uygulandığı ülkelerde vergi ödemekten kaçınma eğilimi görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra vergi yasalarının anlaşılması güç bir dilde yazılmış olması ve tekniklerinin karmaşıklığı mükellefleri vergi ödeme isteğinden uzaklaştırmaktadır.

Sonuç olarak toplumda vergi bilincinin gelişmesiyle ülke sosyal, siyasi, ekonomik ve psikolojik gibi pek çok alanda kazanım yakalayacaktır. Bu durum vergi idaresinin denetimlerini daha kolay ve pratik hale getirmesine de imkan yaratacaktır. Devlet ise aldığı vergilerle kamuya rahatlıkla finansman sağlayabilecektir. Ayrıca vergi bilinci sayesinde, mükellefler kamu harcamalarının nasıl ve nereye kullanıldığını takip edebileceği için vergileme süreci daha şeffaf, net ve sorgulanabilir hale gelecektir. Çalışma boyunca incelenen faktörlere dikkat edilmesi halinde toplum nezdinde küçükten büyüğe vergi bilincinin yükseleceği umulmaktadır.

Kaynakça

- Akdoğan, Abdurrahman (2011) *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2012) “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, *Çimento İşveren Dergisi*, ss. 3. https://www.researchgate.net/profile/Coskun_Can_Aktan/publication/318673031_VERGI_PSIKOLOJISININ_TEMELLERİ_ve_VERGI_AHLAKI/links/597703aa458515e26d29dac5/VERGI-PSIKOLOJISININ-TEMELLERİ-ve-VERGI-AHLAKI.pdf [Erişim Tarihi: 25.11.2019]
- Aktan, Coşkun Can ve Hilmi Çoban (2006a) *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can ve Hilmi Çoban (2006b) *Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Bağdınlı, İbrahim Halil (2006) “Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadelede Gelir İdaresi ve Vergi Denetiminin Yeniden Organizasyonu”, *21. Türkiye Maliye Sempozyumu; Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler*, 10-14 Mayıs, T.C. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF Maliye Bölümü (Yayın No:1).
- Bayraklı, Hasan Hüseyin, Naci Tolga Saruç ve İsa Sağbaş (2004) “*Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları*”, [Bildiri], Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Bölümü https://www.researchgate.net/profile/Naci_Saruc/publication/291523306_Bayrakli_HH_Saruc_NT_ve_Sagbas_I_2004_Vergi_Kacakligini_Etkileyen_Faktorlerin_Belirlenmesi_ve_Vergi_Kacakligini_Onleme_Yontemleri_19_Ulusal_Maliye_sempozyumunda_sunulan_bildiri_Antalya/links/56a40edc08ae232fb205aa41/Bayrakli-HH-Saruc-NT-ve-Sagbas-I-2004-Vergi-Kacakligini-Etkileyen-Faktörlerin-Belirlenmesi-ve-Vergi-Kacakligini-Onleme-Yontemleri-19-Ulusal-Maliye-sempozyumunda-sunulan-bildiri-Antalya?origin=publication_detail [Erişim Tarihi: 19.07.2019]
- Biberoğlu, Elif (2006) *Türkiye’de Gönüllü Vergi Uyumu*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Cemil, İhsan (2008) *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri: Ege Bölgesi Örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çataloluk, Cuma (2008) “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, ss. 196. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/viewFile/364/346> [Erişim Tarihi: 22.07.2019].
- Çelebi, Elif Ceren (2016) *Vergi Bilinci ve Vergiye Bakış Açılı: Zonguldak İlinde Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Üzerine Uygulama*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Çoban, Hilmi (2004) *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Demir, Müslim (2009) “Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler”, *Akademik Bakış Dergisi*, ss. 1-10.
- Dornstein, Miriam (1987) “Taxes: Attitudes and Perceptions and Their Social Bases”, *Journal of Economic Psychology*, pp. 8.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Vergi Özel İhtisas Raporu-2001 http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_Vergi.pdf [Erişim Tarihi: 20.07.2019]
- Feld, Lars P. and Frey, Bruno S. (2007) “Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation”, *Law & Policy*, 29(1). http://www.bsfrey.ch/articles/449_07.pdf [Erişim Tarihi: 25.11.2019].
- Gencil, Ufuk ve Elif Kuru (2012) “Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(20), ss. 29-60.
- Gökbunar, Ali Rıza, Sibel Selim ve Halit Yanıkkaya (2007) “Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”, *Ekonomik Yaklaşım*, 28(63), ss. 69-94.
- Güner, Ümit (2008) *Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kumluca, İbrahim (2003) “Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler”, *Vergi Sorunları Dergisi*, ss. 91-97.

Lampen, Georg and Rades, Vorsitzenden des BdSt (1999) "New Statement Steuermentalität, Steuermoral und Einstellungen zur Steuerreform" Pressekonferenzam http://www.SteuerzahlerNrw.De/Download/Lp_Steuermoral1999.Pdf

Nadaroğlu, Halil (1997) *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınları, İstanbul.

Orhaner, Emine (2006) *Maliye Ders Kitabı*, Tutubay Yayınları, İstanbul.

Özsoylu, Ahmet Fazıl (1996) *Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Şenyüz, Doğan (1995) *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

T.C Anayasası, Verginin Tanımı m.73 https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf [Erişim Tarihi: 21.07.2019]

Tınar, Mustafa Yaşar (1996) *Çalışma Psikolojisi*, İzmir.

Torgler, Benno (2003a) "Tax Morale and Institutions", *Center for Research in Economics Management and The Arts (CREMA)*, pp. 1-36.

Torgler, Benno (2003b) *Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance* (Unpublished doctoral thesis). Universität Basel, Basel.

Torgler, Benno (2004a) "Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries", *Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA)*, pp. 8.

Torgler, Benno (2004b), "Tax Morale in Asian Countries", *Journal of Asian Economics*, 15(2), pp. 237-266.

Torgler, Benno and Schneider Friedrich (2009) "The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on The Shadow Economy", *Journal of Economic Psychology*, 30(3), pp. 228-245.

Tosuner, Mehmet ve İhsan Cemil Demir (2009) "Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), ss. 2.